

Titel: Philocosmi Indfald ved Giennemlæsning af Philodani Undersøgelse, Philopatreias angaaende. Medeelte en god Ven paa Landet.

Citation: "Philocosmi Indfald ved Giennemlæsning af Philodani Undersøgelse, Philopatreias angaaende. Medeelte en god Ven paa Landet.", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 3*, A.F. Stein, 1771, s. 1.
Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_003-shoot-workid1_003_004.pdf (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 3

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Philocosmi

Indfald

ved

Giennemlæsning

af

Philodani

Undersøgelse

Philopatreias

angaaende.

Meddeelte

en god Ven paa Landet.

Trykt Aar 1771, Pressens gyldne Alder. Tilfals hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet.

2

3

Høystærede Herre!

De behager i meget ærede, mig indhændiget ved Deres Forvalter, at spørge, hvad man i Hovedstaden dømmer og taler om Philopatreias og Philodanus, og beder mig, siden jeg dog har faa gode Dage, intet at bestille, og ingen Sorg, at jeg vil meddeele Dem mine Betænkninger over begge Afhandlinger. Hvem der har

4

Ret, skriver De, maae jeg dog noget nær indsee, siden jeg baade har været brugt i økonomiske og kameralske Forretninger, og min Lyst har altid gaaet derhen.

Jeg takker Dem hierteligen, Høystærede Herre! for de gode Tanker, de haver om mig, og jeg vilde ønske, de vare saa vel grundede, som det er et ugrundet Motiv, forlad mig min Dristighed, at fordi jeg har gode Dage, intet at bestille, og ingen Sorg, ergo kan jeg des lettere meddeele Dem mine Tanker om bemeldte Afhandlinger.

Har De glemt, at jo bedre Dage man har, jo besværligere rører man Pennen, og jo mindre man har at bestille, jo meere er man beskæftiget med intet, og Intet er en meget vidtløftig Forretning for Arbeydere, som jeg og mine Lige.

Men naar man har ingen Sorg, saa veed De vel og, at man tidt da sørger just

5

for Mangel paa Sorg. Har De glemt Engelænderen, som hængte sig, just fordi han havde intet at sørge over, for dog eengang at vide, hvad det var at være forlegen, om ey ulykkelig, for det kan en Engelænder vel ikke blive i det Reeb, han selv med koldt Blod slaaer Lykken paa.

I min Velstand og Sorgløshed forefalder saa mange Forretninger med Opvartninger, Visiter, Modens Forandringer, Maskerader, Opera, Comedie, Pynt, Tractementer og tusinde andre Ting, at jeg har knap Tid til de nødvendigste Forretninger, at læse vore ugentlige Blade, som jeg dog for Selskabs Skyld umueligen kan efterlade.

Men jeg kan nok tænke, min Herre troer, at i Følge min gamle Forbindtlighed kan De intet forlange, uden jeg jo strax maae være lydlig og efterkomme det. Ja i saa Fald har De Ret. Paa den Maade at tale, maae jeg tilstaae, at jeg ikke kan

6

afslaae Deres Begiering; thi den er mig altid en Ordre, jeg med en utroelig Fornøjelse adlyder. Jeg bliver ald min Tid en Mand forbunden af saa ædel en Tænkemaade, som De, da De ey alleene har viist mig reelle Tienester, men og gjort det paa saa artig en Maade, at denne langt overgaaer Tienesterne selv. Skulde jeg da kunde glemme saadant, for den skønne Arv, mig nyeligen er tilfalden, og en med Fornøjelse afdrage noget paa Gielden, og afbryde nogle faa Timer fra Lyst og Leeg, Selskab og Omgængelse, for den Fornøjelse at opofre disse til Dem, og svare Dem paa Deres forelagde Spørsmaal, det var jo aldeles umueligt; allermindst da jeg veed, De ikke forlanger Vidtløftighed, eller at jeg skal med en ordentlig Critique giennemgaae Afhandlingerne Blad for Blad, som baade vilde falde Dem og mig alt for piinagtigt.

For da at nærme mig til Sagen: saa maae jeg melde, at jeg lidet eller intet veed, hvad

7

Folk siger enten om Philopatreias eller Philodanus, efterdi de Folk, jeg omgaaes med, snakker kun om Leeg og Lystighed. Men for at fornøye Dem, vil jeg her give Dem mine egne Tanker tilkiende.

Jeg har da, for at efterkomme Deres Villie, giennemlæst det Udkomne fra begge.

Philopatreias har jeg funden saa ubestemt og ufuldstændig, saa forrykt og uordenlig, at det allerbehageligste ved ham var for mig det sidste Ord for Endens Skyld. Neppe erindrer jeg, at betydeligere Materier ere blevne i Tryk omtalte af en uordentligere Hierne, end den, som her sammenblander det ene med det andet, gjør sort til Hvidt, Viisdom til Daarlighed og tvertimod. Allevegne viser han, at han ikke besidder den mindste Gnist af den politiske Indsigt, der dog alleene bør bedømme det Heele, end ikke engang lidt Kiøbmands-Vid, som man dog maatte have ventet; ey at tale om et Hierte,

8

der saa merkeligen hentyder til det æqvivoqve. Da han nu tillige ikke lettelig kan føre nogen over til sin Troe: saa maae jeg sige, at jeg ansaae Ham for uværdig til nogen Tiid at slaae sig til Ridder paa, og forundrede mig over, at nogen vilde bæere ham med Svar. Men jeg erfarede virkeligen, ved Eftertanke siden, at jeg dog feylede; thi da de Ukyndige i alle Stater ere flere, end de Vittige og Viise, og Mængdens Domme gielder mangan Gang meere end de Klogestes Raad: saa har Philodanus saamænd gjort Staten en artig Tieneste, ved at igiendrive bemeldte umodne Criticus.

Af dette seer min Herre! altsaa allerede, at jeg har bedre Tanker om Philodanus, end om Philopatreias. Ja, min Herre! ikke alleene bedre, men endog høye for en Skribent over de Materier i Dannemark. Han har en artig Indsigt, han er for en heel Deel statsvittig, i en Hoben tilfælde er han erfaren om Landet hiemme,

9

og om fremmede Lande er hans Kundskab af det Slags, som altid nytter dog noget ved Eftertanke og Betragtninger over Rigernes indvortes Tilstand hos os; Skiønt han ikke viser i Kundskaben om de fremmede Staters Politisk-økonomiske Indretninger, at have vedbørlig Styrke. Men jeg vil gaae til Sagen.

For ey at være vidtløftig, og for at spare baade Dem, Høystærede Herre! at læse for meget og mig for at skrive meere, end det høystnødvendige; saa vil jeg korteligen her forud erindre, at da jeg bifalder Philodani Tanker og Undersøgelse af Philopatreias i det meest Almindelige, han beviser mod Philopatreias; saa har jeg, for det første, saa got som intet meere med Philopatreias at bestille, og, for det andet, berører jeg kun det hos Philodanus, hvor jeg har foranderlige Tanker, eller og ikke just antager de samme, som han; men hvad jeg lader uberørt, dermed gives da tilkiende, at hans og mine Tanker i den Fald ere i Almindelighed ungefær de samme.

10

Forud og for ald Ting beder jeg indstændigen, for det Venskab Skyld, der er imellem os, at hvad jeg har den Ære her at sende Dem, ikke kommer for andres øyne; thi det vilde maaskee give mig Anledning til en Penne-Krig, som jeg umuelig toeg mig paa, men før loed enhver beholde Ret, som skrev imod mig, for ey at forstyrres i min føde Rolighed. Thi tænk, min Herre! hvad Vellyst er det ikke for mig, midt iblant alle andre Bekymringer, paa en tid, da Regenten selv er bekymret over sit Folkes Mangler, at være uden for alt dette; allerhelst da jeg er bleven nødt dertil. De veed, min gamle Velynder! at jeg altid har været for Arbeyd: at jeg og har været eengang vel anvendt, men fordi jeg havde lidt Indsigt, vilde det Beste, var, om jeg selv maae sige det, min Konges og Landets hengivne, maatte jeg ud af Embedet. Det var vel noget dristigt, det Brev

jeg skrev til en da værende Ven, hvori jeg saa sagte at sige, dømte Rentekammeret at

11

seyle i en vis Sag, og holdt for, det ikke altid var infallibelt; men hvem skulde Have tænkt, at det skulde have kommet ud: og man skulde have bebreydet mig, at jeg dømte uden Forskiel saaledes om Kammeret i alle Tilfælde. Det Havde jo været alt for ubilligt at dømme saa, da man veed, at er Collegium i mange Tilfælde kan handle vel, og i een eller anden Omstændighed dog give Beviis paa lidt menneskelig Skrøbelig-Hed. Men jeg vil begynde mit Svar paa Deres ærede Skrivelse.

Jeg finder da strax nogle faa Tanker Hos Philodanus Pag. 9, som jeg vilde Have ønsket, ey at Have funden i hans artige Bedømmelse. Disse nemlig: Min Sag er det ikke, enten at beskyldte eller forsvare de Ministre, som Forfatteren her handler om. Vor Monark er Deres Dommer. Det er sandt. Monarken er hans Ministres Dommere, som han er

12

hver Undersaats; men derfor kan andre, allerhelst nu, da det er Pressens gyldne Alder, meget gerne bedømme Ministres Handlinger, som de til en og anden Tid har foretaget sig i deres Embeder for Staten; alleene at det skeer paa den alleranstændigste Maade. lagttages det og Villighed efter Omstændighederne, Tiid, Smag og Tænkemaaden i sær her i Landet, hvor en Minister er eller har været i Embede, erindres: saa kan saadan en Critique endogsaa skee til Forsvar paa saadan en Herres Side, endog i en forkeert Sag. Thi da den følgende Dag oplyser den foregaaende, og lærer den nærværende: saa bliver det altid en for Haard Dom at fælde, at Folk i de forrige Tider burde tænke ligesaa oplyst, lige saa bestemt og sammenhængende, som for nærværende, allerhelst i indenlandske politiske Videnskaber, der for saa kort siden begyndtes at læres paa de offentlige høye Skoler, undtagen paa vores Kiøben-Havnske. Om disse Videnskaber har det jo altiid været vanskeligst og mindst mueligt, at

13

faae nogen sammenhængende Kundskab i Monarkier, hvor alle de Veye ere tilspærrede, som staaer aabne i Republiker, nemlig Stats-Møder, Assemblees, Parlementer, Vergaderingen og slige Forsamlinger flere, hvor Praxis gjør igiennem Ørene een til Politicus, Theoreticus og Practicus tillige, før han selv veed deraf, i Fald han kun tilforn har lidt Logik inde, ja mungen en Gang ikke meere, end den naturlige, allene at han dog har en oprømt Hierne.

I det Sted giver de monarkiske Stater ikke Leylighed for Ungdommen at komme efter Politiken, uden ved Studeringer, og hvor lidet er det Fortrin, den Studerende har nu i lang Tiid havt hos os for de Læge i sær i civile Forretninger, hvor Politiken i Særdeleshed bliver saa nødvendig. Jeg tænker, man, uden at gaae for vidt, kan i den Fald frit sige, at uagtet vore høylovlige Konger har med største Flid forfremmet Studeringer, er de Studerendes Flid allermindst kommet i

14

Betragtning ved Embeders Uddeelelse: jeg forstaaer retskafne Studerende, baade af Adelog Borger-Stand. Er det nu saa, saa er der virkelig meget at sige til Forsvar for de forrige Tider. Men enten de kunde forsvares eller ikke, tænker jeg, at Ministernes Handlinger i de samme kan gjerne omtales i en vis Grad; thi da alle Undersaatter ere Borgere, og Borgere er deres Regent og Fæderneland ald retskaffen Tieneste skyldig: saa er det lige saa vel en Pligt, naar man vil skrive i Stats-Sager, at optegne de Skrøbeligheder, som een eller anden Minister kan have begaaet ved et umodent Overlæg, i Hast, eller af andre Aarsager, som andre Undersaatters; i hvorvel man derfor ikke velger at pege, naar man kan forklare Sandheden tilstrækkelig, uden for Nøye Hentydning paa Personen. I anden Fald blev det Vigtigste i Stats-Sager uerindret. Det er jo lidet, som forrettes af Betydenhed, Uden det har sit Udspring fra en Ministers Handling, tidt fra hans Indfald, som en gestestig Aand

15

veed ofte saa mesterlig at opsnappe, og dreye Ministeren til en ufortient Ære, og ham selv til en privat Fordeel. Man kan vel da, uforværrende gjerne bedømme Ministeres Handlinger, og gjøre det baade dem og Staten til Tieneste: og skulde man endogsaa ikke tiene dem dermed, saa er man Stat og Regent sligt skyldig; og hvad bemerker ikke det for en Patriot og en ærlig Mand, i Ligning mod nogen Ministers Yndest, om samme end og i denne Strid skulde tabes? Jeg troer derfor, man i denne Fald bør skrive; men skrive, som man bør, og aldrig røre sin Pen her, uden til Statens høye Fordeel, endog med Flid forbigaae Mangler, som ey nytter at blive erindrede: og aldrig glemme ved dem man erindrer, at betragte alle Omstændigheder, og beskue Tingene paa alle Sider.

Hvad det Spørsmaal Pag. 10. angaaer: hvoraf kommer det da, at disse, nemlig Proprietairer, Ministere til Hove, ikke og

16

tilforn har vidst at opskrue priserne, grebet efter saa store og klare Fordeele? Da synes mig, at Philodanus kan nok faae det besvaret. Den Tids Ministre kan man sige ham, har ikke grebet derefter, fordi det havde intet hiulpet dem: det var ikke bleven dem mueligt at faae større Priser, end de fik, efter Landets Omstændigheder paa de Tider, som er at regne for en 20 Aar siden. Men hvorledes, vil min Herre spørge, regner jeg disse Omstændigheder? Det vil jeg kortelig have den Ære at sige Dem. Vor Folkemængde, i sær den Kiøbenhavnske, var den Gang ikke saa talriig, som den er for nærværende Tiid, Aarsagen, hvorfor den er tiltagen, er i sær Fabrikers Anlæggelse, Amalienborgs Bebyggelse, Overdaadigheds Tiltagelse, Fornøyeligheders Tilvext; Aarsager, som ikke alleene drager mange til Landet og Hoved-Staden, men mange andre med for deres Skyld, da en Næring drager en anden, ligesom et Hiul i en Machine fatter i et andet, og dette i det følgende.

17

Da nu Folkemængden har saaledes voxet, og Nødvendigheden af Fødevarer tillige med Folkemængden, saa har det været let for de nærværende Tider, frem for de forbigangne, at faae Kornet dyrt betalt i et Land, hvor Udførselen var uden Grændser, og Indførselen reent forbuden. Vi har i den Omstændighed af en tilvoxende Folkemængde, for kun at tale om den, ikke befundet os i Lighed med nogen af de handlende Stater, i Henseende til Korn-Producternes Mængde i Forhold mod Folkemængden, og dog var vi dem lige i det Tilfælde, som kunde forhøje Korn-Prisen, og ulige i det, som kunde formeere Producten. Omstændigheden er, for nærmere at forklare mig, korteligen denne: Dannemark fik to Colberts for een, og Fabriker skulde indføres. Disse Colbert kom ikke efter en Sully; thi havde de det, saa havde de fundet Markene skiult med Sæd, heele Agerdyrkingen i en blomstrende Tilstand, meget dyrket, som endnu ikke er det, og Kornet i Tilvext. Havde da de Danske Colberts, da de begyndte at

18

agere, end og begaaet den Franskes store Stats-Feyl, og seet Kornets Udførsel forbuden, saa havde man maaskee endda ikke i nogle Aar følt det, for den Flor Lander, i Følge mit forudsatte, havde befundet sig udi.

Men hvem fulgte de i Embedet? Det er os lige meget. Men det er langt fra ikke lige meget at erindre, at Landet, de kom i, dets Agerbrug var i en slet Tilstand. Landet fødede ikke sine Munde, og om det fødede dem, vilde det ikke holde ud at gjøre det under deres eller andres Opsyn, der tænkte med ham; efterdi Fabrikers Anlæggelse ikke kunde gaee af, uden Folkemængdens Formerelse, og Graden af Udførsels-Friheden blev dog den samme.

Men ligesom Folkemængden da toeg til, maatte Dyrhed tillige vore paa Kornet, det fornødneste af alle Vare, baade til Mad og Drikke: og den Tilvext maatte under de samme Omstændigheder og blive den samme, det er immer voxende.

19

I Lighed med Frankrig var vi saaledes, i det vi med den Franske Colbert anlagde Manufacturer og Fabriker, men ulig i det vor Korn gik ud, da han derimod formaade hos Ludvig den 14de, at Kornets Udførsel blev forbuden, hvorved det dalede merkeligen i Prisen, og gav Overflødighed til en Folkemængde, som rimeligen end ikke merkeligen voxte i en Hast, da Scenen blev kun forandret; man gik nemlig fra Ploven til Fabrikerne. At Colbert heri handlede heel ubesindig, det har vi ikke her med at bestille.

Betragter vi os under samme Omstændighed i Henseende til Engeland, som det nu befinder sig med sin bestemte Kornpriis for Indog Udførsel, med videre: faa indseer vi letteligen, at om nye Fabriker endog nu blev indført i Landet fra Fremmede, og Mængde af Folk med dem; saa kunde det dog aldrig gjøre saa merkelig en Forandring i Kornets Priis, som det vilde gjøre, om Udførselen var uden Grændser. Thi til en vis Priis maae jo Korn indfø-

20

res. Vil man sige, det samme maa skee Hos os: saa svares dertil, at sligt maae. dog først forestilles, og Hvor meget udføres ikke i den Mellemtid. Men hvor let gjøres og ikke Forestillingen for sildig? Lægges nu hertil Agerbrugets slette Tilstand i Dannemark, den Leylighed Kornpugerne haver at kunde forhøje prisen, for den Omstændighed Skyld, at Kornet ey strax indføres, naar en vis Pris trykker Landet, som og, foruden det, den Selvraadighed, som saa forunderlig tilstaaes vore Brændeviinsbrændere: saa staaer vi i slet ingen Lighed med Engeland til at holde Kornprisen i en ret Jevnvegt efter Statens indvortes Nødtørst.

Lige saa ulig er vor Tilstand i Henseende til Holland hvis Terreins og Fragthandels Natur, der altid kræver, og forsyner Landet med, Korn, hindrer Kornprisens merkelige Forhøyelse: saa vi og er, og var det uligt, da det oprettede Fabriker, og toeg mod hele Skarer af arbejdsomme Hænder.

Gik jeg nu videre, og talte om tilstødende Tilfælde, Qvægsygen, Fiskeriers For-

21

sømmelse, den Islandske Handels slette Tilstand, Brændeviins Udførsel i Mængde til Finmarken og Island, som vore Seylende, imod Forordningen, saa mesterlig har forført til den Drik, og lagde endnu dertil de Aarsager, jeg springer over eller glemmer: saa skulde Philodanus ikke mangle Svar, og Det vidtløftig nok, men faae at see, at det blev en meer end tydelig Sag, at de sidste Tiderværende Ministre kunde lætttere faae høye Priser for Kornet, end de forrige Tidere, og at de forrige Tider ikke haver været større Foragtere af Fordeele paa Kornet end de nærværende. Men jeg vil ikke opholde min Herre. Jeg tænker at af de anførte Exempler, og det som er sagt, vil det noksom indsees, at da vi anlagde Fabriker og blev meest vindskibelige, blev vi midt i disse ypperlige Foretagender og skønne Drifter, saa at sige flittige imod os selv, i det vi ind- og oversaae ikke den fulde Omkreds af Ekonomien. Vi saa kun paa Kunsten og glemte Naturen; ey derhos betænkende, at det første et Land maae tænke paa, er at

22

føde sine Munde, uden at tabe i Hoved-Balancen, som vi enten intet udregner, eller ikke faaer at vide, naar den udregnes. Havde vi i det Sted, vi vare saa ivrige i Manufaktur og Fabrikers Anlæg, været ligesaa nidkiære for Agerdyrkingen, og i Stedet for at indføre, enten Fremmede, (som i sin Orden er en herlig Sag), ophævet Fælledsskab, bestemt Hoverie, uddeelt Agerdyrkingens Afhandlinger skrevne efter Bondens Begreb, eftergivet Skatter, forstrakt Penge til Kreaturer og Ager-Redskaber, paadrevet Engenes Dyrkning, med videre; saa havde Fordeele deraf været disse: Landet havde kundet føde sine Beboere, vi havde havt en anden Mængde Korn tilovers til Udførsel, og følgelig en bedre Handels-Balance, vi havde sparet Tønder Guld, som ere tabte ved Vexel-Kursen, Overdaadighed havde været langt mindre; thi det er altid rimeligt, at hvor den økonomiske Aand gjør Betragtninger over Agerbruget, derover forligger den sig ikke i Skiønheds-Arbeyd og Vellyst. Men hvor

23

meget var ikke da bleven sparet og tilbage af Midler i Landet, som nu ere reyste til Paris og Bourdeaux, til fremmede Lande, endog for Forfængeligheder og Daarligheder. Bygnings-Planen til Paladser havde vi ventelig da opsat, om ikke bygt Pakhuse der i Stedet, og Korn-Børse for eget Korn paa flere end eet Sted i Landet, i Stedet for Korn-Magaziner til fremmed Korn man nu vil anlægge sex Mile nærmere Staden, end den sunde Nærings-Politik tilsiger det.

At Manufaktur og Fabriker ere herlige Indretringer i et Land, det er aldeles ikke at tvivle paa; men i deres Orden, efter at Agerdyrkingen blomstrer til en vis Grad. De udretter ellers intet det, hvortil dermed sigtes, og allersidst, naar der ere Hoved-Feyl i deres Anlæg tillige, som Stedet ikke tillader her at godt gjøre. Men lad disse være, som de være vil; der er dog skeet et stort Gode ved de Fabriker, som ere anlagde, om dette end ikke er saa

24

stort, som det kunde have været i en anden Orden. De fortæner Regieringens opmærksomste Øye endnu, og deres Anlæggere endog et Æreminde for deres Flid derved. Nyttens de endnu kan gjøre, er større, end deres Mangler; og disse torde jeg tage mig paa, i Kongens Aasyn, at ændre.

Jeg tænker saaledes, at dette Spørsmaal Philodanus gav, noksom er besvaret. Philopatrias har altsaa i Almindelighed Ret nok, i det han i den Tilfælde siger. Men det er noget, som mange flere, for mange Aar siden, har sagt med ham. Det er en historisk Sandhed, som Philopatrias anfører, efter hvad han derom kan have hørt i et Sælskab: han skulde, efter hans skrøbelige Indsigt, ikke have været i Stand, til at have forsvaret, hvad han der selv har sagt.

Paa Pag. 11. siger Philodanus: At vort Rige har ikkun Heste, Korn og Øxne at selge. For ey at tale om andet, synes mig, han her burde dog have

25

nævnt Fiskerierne. Vi haver en Deel af dem til Fals, og mange flere kunde vi have. Men det, som man tidt roser sig af, er ofte det, som ikke fortæner Berømmelsen. I Forhold til det Land, som er dyrket og under Plov, har vi i Almindelighed flere Heste at sælge end vi burde, og i Forhold til visse Strækninger for mange Øxne, i Forhold til andre alt for faa; der er ingen Regel i vort Agerbrug, hverken i en økonomisk eller politisk Forstand, dog det er ey heller det Philodanus her vil bekræfte. Men i Anledning heraf vil jeg alleene merke, at Stald-Fedningen er efter sin Oprindelse en adelig Usurpation, efter sin Fremvekt en fornærmelig Tilladelse af Regieringen imod sig selv, efter dens Tilstand Folkemængdens Formindskelse, en upolitisk Ret, at hindre Concurrence af Kreaturers Tillæggelse Landet over, og følgelig en jydsk Ret at ufrugtbargjøre de siellandske, fyhnske og andre Øers Agre, hvis Frugtbarhed hænger af Engen og Kreaturets Fedme. Dog derfor vilde jeg

ikke raade til Privilegii Ophævelse, men vel til

26

dets successive Indskrænkelse i en Svite af Aar. Stald-Fedmingens Ret maatte altsaa ved slige Hovedgaarder vel deles, men ikke som et Privilegium følge med til dem, som kjøbte, som Hr. Professor Oeder mener i hans Afhandling om Frihed og Eyendom; thi samme er baade og bliver saa længe det varer, imod den heele States Fordeel. Irland sætter Premier ud hvert Aar, for at forvandle Græsgange til Agerland. Irland forstaaer det tusinde Gange bedre end de privilegerede Herregaarde eller Philodanus, det soer en Skipper paa for nogle Dage siden. Hans Grund var denne korte Sats: Irland har lært det af Engeland, Danmark fra Fribytter-Tiden. Naar den Frihed da om endeel Aar kom: saa var der en Hoben at sige videre, som jeg vil glemme til mundtlig Samtale. Thi forstaaer man da Kunsten, saa kan man bringe Hamborg lidt i Knibe: skiøndt man kunde, saa allerede var der lidt Sammenhæng imellem Naturen og Kunsten i vor upolitiske Statsmachine.

27

Skulde Hoved-Staden være Circulationens Middelpunct, som Philodanus kalder der Pag. 14.? Jeg tænker, den er det ligesaa lidet, som Hovedet er Middelpuncten paa Mennesket. Det var at ønske, den var det, og havde jeg noget at sige, saa skulde den med Tiden blive det: det vil sige, den skulde da ikke faae Lov at være en Blodigle paa Stats-Legemet, men blive Hiertet deri. Mon Hoved-Staden ikke snarere kan kaldes det Svelg i Riget, som sluger i sig og fortærer alt det som kommer den nær, som ey alleene drager de omliggende Stæders Kræfter til sig, men som giver lidet eller intet af dem tilbage, for den Mangel paa Næringsmidler, der findes ved alle Stæderne, af Mangel paa den sunde Stats-Politik, der altid forstaaer at lede og lænke hver Nærings Green i Handel og Vandel, til hvad Sted den vil, og altsaa at gjøre Stæderne til Nærings-Perifeeion, hvoraf Hoved-Staden, beleylig beliggende, bliver da Centrum. Kiøbenhavn kan da umueligt siges Centrum, da fast alle det omringende

28

Kiøbstæder ligger i Gruset. Kiøbenhavn er derimod et Svelg, fast et bundløst Svelg, der intet giemmer af alt det, der kastes i det: men lader det løbe ud igien igiennem andre Kanaler, hvilke forvandles til Guldfloder for Fremmede. Vore Handels-Balancer kan bevise det, og de allene kan udregne dem, som skulde, men glemmer aarlig at gjøre denne høybetydelige Regning, i den Detail skee burde. De kan, fordi de haver Papirerne i Hænde.

Hvad Raad er da herimod, vil min Herre! spørge? Raadet er vidtløftigere, end det her kan skrives; men for Dem, min Herre! som kan tænke meget ved faa Ord, kan det dog tegnes. Man lænke, uden Baand og Lænke, Næringer til Slæder i Sammenhæng med Ageren, Handelen og Finantsvæsnet, saa blomstrer Stæderne, og Kiøbenhavn bliver Centrum af Circulationen. Min Herre, som forstaaer mine Tanker, da vi før har

29

talt om den Materie, indseer nok, at det er et souverain Raad, som ald Verdens Politici ikke skal sige imod, i hvad Sprog de taler, undtagen det Danske. Resten mundtlig; jeg har nok den Ære at see Dem engang med det første

I en monarkisk Stat er det forsigtigen skreven, hvad Philodanus anfører Pag. 15. Lad os kun da roelig, siger han, overlade til vor store Styrmand, som Overseer der Heele, at tillade og forbyde Udførsel. Jeg er vis paa, at hans medlidende Hierte passer der sidste, og Hans opklarede Viisdom det første. Det, siger jeg, er forsigtigen skrevet i et Monarkie. Men jeg holder for, at disse Tanker duer dog slet intet i Kong Christian den Syvendes, da han tillader Sandhed, frit at nærme sig til hans monarkiske Throne. Han tænker ey som andre uindskrænkede Monarker. Han gjør Sandhed souverain, og sig selv til en Slave deraf. Han vil ey dysses i Slummer med Snak og med Lovsange. Han vil have Grunde, ey

30

overlades sit eget medlidende Hierte: han veed, at en Regent kan og være utidig medlidende. Han vil have Lys, just fordi Han haver en oplyst Forstand: tydelige Begreb, fordi Han har en opklaret Viisdom, at den endnu maae opklares videre; thi jo klarere denne er, og jo længere den strækker sig, jo mere den attraaer. Det er derfor jeg er af de stadige Tanker, at dersom Hans Majestæt indsaae Nødvendigheden af Bestemmelsen for Kornets Ind- og Udførsels Priser: saa gav

Han strax en Forordning ud derom.

De har Leylighed, høystærede Herre, om ikke selv, saa dog ved andre, at see det forestillet. Finder De mine Tanker grundet, jeg veed, De vover ald Ting for det Almindelige, saa stræb, at det skeer. Saa bliver Staten og enhver af os i Staten først ret roelige i denne Sag; dog hvad siger jeg vel, mig kan det for min egen Skyld

være lige meget, da jeg har nok at leve af; men jeg har dog fattige Venner. Saa bliver Hans

31

Majestæt selv i denne Fald ogsaa først roelig; thi skønt Han vil det Beste, er det ikke altid sagt, Han faaer Lov dertil. Var det paa det samme tilladt at spørge: Deres Majestæt! meener De, De altid faaer Lov til at gjøre det Gode, De vil? Jeg er vis paa: Hans Majestæt vilde betænke sig, og svare med et allernaadigst Tegn til Tvivl.

Styrmanden vil altid seyle den rette Kaas. Hans Compas viser ham den, hans Ønske attraaer den, men dette fører ham derfor ikke altid did. Storm og Uveyr fører ham ofte derfra tilbage. En liden Blaane, knap synlig, voxer til en Orkan. Han bliver før han veed et Ord deraf, indviklet i Mulm og Mørke. Han seer kun, naar Skyerne over ham brænder, naar det lyner og tordner. En Regent, Statens store Styrmand, befinder sig tidt i de samme Omstændigheder. Thi hvad er Hof-Kabaler andet end ondt Veyr, og hvor mangen en List, grundet paa egne grove Fordeele, er ikke fast usynlig i

32

sin Begyndelse, men i sin Tilvext og Fremgang mod Regiering og Stat, som Orkanens Magt, der nedriver alt det, den møder. Endeel af vor frie Hartkorns Plan er maaskee af det Slags; men jeg vil her tie dermed. Jeg siger alleene: Der var en Herlighed, blev Korn-Prisen regleret for det første for en Snees Aar: og Forbud givet, at til dens Forandring maatte ikke, for den Tiid, skee nogen Forestilling. Det er jo meget længere den Engelske Pris har vedvaret, og den bifaldes endnu. Giorde Statsgielden ikke dyre Tider, var den herlige Indretning det største Middel til godt Kiøb for Landet; men Nytten deraf føles ikke ret for andre Stats-Feyl Skyld; dog har Prisen en stor Indflydelse. Ophæver Engeland den eene Lov, maae det om 10 Aar, og maaskee for, spille en fæl Banquerotte, forbydes Kornets Indførsel tillige. See, naar Kornprisen da regleres, da først og ikke før, er Stat, Regent og Undersaat sikker; da bliver Kong Christian den Syvende til en større Lovgiver i økonomiske Tilfælde, end

33

Kong Christian den Femte, for den Lov blev alle andre økonomiske Loves Rettesnor. Da kan man ret begynde at regne en nye Periode i vor hele Lands Ækonomie, ikke en eeneste Nærings-Grænse undtagen. Da kan vor Styrmand først ret begynde at styre og bestemme vore Konstere og vor Handels Kaas. Da kan han, som Statens Bygmester, ret begynde at tænke paa Grundvold, Bygning og Krands, over- og indsee med Orden, Vished og Sammenhæng Statens Velfærd, fra det Sædekorn, som kastes i Jorden, og den Yngling Dyret føder, til Omformingen det eene med det andet giennemgaaer, til Handelen, som dermed drives, til Afgiften, der da heel villigen ydes, til Udgiften for hver Stand i Staten, for Hof og for Krone, for de største og de mindste Magtpaaliggenheder; men før vil det ikke, før, siger jeg, vil det ikke blive mueligt. En Stat, uden den politiske Calcule, er en Machine, som endnu ikke er sammensat, uvis om den nogentid skal blive det: eet i sig selv,

34

uden Afmagts Aand, vrøvlende Chaos. At bestemme Korn-Prisen, bliver da at omskabe Staten: i det mindste, i sit, ligt den første Skabnings Dag, da det hedte: Bliv Lys. Den heele Børs sige det imod, og det bliver dog Sandhed! Men Hvorledes skulde Bestemmelsen skee, og hvad blev Regelen? Den er heel sikker. De veed, høystærede Herre, og har tilstaaet mig den: jeg har derfor ikke nødig at anføre den her. Kan De mage, Tingene kommer paa Tapetet, jeg skal gjøre Regningen. Men det vil for et Øyeblik støde Proprietairer, Kornpugere, Brændevinsmænd, Bryggere og Bagere; thi accorderes det eene, vil man nok og accordere det andet, en forholdsmæssig Priis, nemlig paa Brødet, og en vis Destilleringstid. I anden Fald er jo Guds Velsignelse i Landet allene for disse Folk, og den færde Bøn har de jo aldrig Nødig at bede. Den, som tør disputere mig Sagen, fører jeg en Process paa Halsen af det heele engelske Parlement, af det store Exempel Engeland, hvis Dyrhed man

35

forgiæves indvender herimod; thi deri har Statsgielden Skyld, og den fast alleene.

Om Consumtion og Accise kunde jeg skrive Dem en Hoben til, høystærede Herre! i Anledning af det, Philodanus Pag. 15 og 16. derom skriver. Men jeg skal være kort. Jeg er hverken eenig med Philodanus eller Philopatreas i hvad de herom taler. Ikke med denne, som er reent ukyndig i det Heele, ikke med den anden, som er ubestemt, og taler om Tingene, som en Finants-Hemmelighed. Beløbet er vist nok ikke en Finants-Hemmelighed i Almindelighed, da vi veed det meeste deraf. Naturen af Finants-Kunsten ikke heller; den forstaaer man perfect i visse Lande. Men desværre er den rette specielle Beregning, som skulde tiene seende Øyne i Staten til politiske Beregninger, maaskee en Hemmelighed endog for Kammeret selv. Thi jeg maatte tvivle paa, at man vidste Beløbet Aar efter Aar af hver Artikel i Consumtion og Accise Ri-

36

ger over: hvorvidt slige Regninger kan gøres, i Forhold mod Folkemængden, til Interesse af hver Artikel for den kongelige Casse, i den og den Grad: og dette er en Hoved-Omstændighed i Nøds-Fald. Denne ene Defect gjør det, at man ofte er forlegen, da man ikke havde nødig at være det. Det er intet sikrere Middel til et taaleligt Paalæg, for en Tiid, end Consumtion og Accise. Republikker, de frieste Stater, priser dette Paalæg for alle andre, og anseer det ikke for noget Meen i deres Frihed; de har jo her Frihed at bruge og misbruge: men NB. eene og alleene for en Stat, som driver Handel med egne Vare, hvor Kornprisen er regleret; det passede sig lidet eller intet i Frankrig i de Colbertske Tider. Man er faa avindsyg over denne Afgift i de blandede Regjeringsformer, at dens Bestandighed ikke accorderes i Stats-Møderne, for er at give Regjeringen for frie Hænder. Men med Viisdom og Forsigtighed vil Kunsten dog øves, og af en ægte Finants - Aand, om den ikke skal sætte onde

37

Aader i Uroe. Jeg kunde saaledes Melde Her en Hoben, siger jeg: jeg kunde erindre om Kunsten i Materiernes Val, og Hævningens Maade, for der er en Mellemvey imellem Forpagtning og Hævning, som Dannemark enten ikke kiender, eller aldrig har villet gaae paa. Men jeg skal lade det blive herved, og ikkun erindre, at intet Finants-Væsen har egentlig Hemmeligheder: og hvor store de end ere, kan de alle udfindes. Men man kunde betænke sig paa, at oplyse dem, som gjør Folkemængden til Hemmelighed, Consumtion til Hemmelighed, Told til Hemmelighed, Tiender til Hemmelighed, med andet mere, som man paa et Spørsmål strax burde underrettes om, naar man vilde tage sig den Umage paa at underrette Patrioter om det, de intet veed. Egentlig give de ved sligt det og til en Hemmelighed for sig selv, ret at formere Cassen. For læres det intet uden om i Staten, den Kunst erhverves vist nok ikke i Kammeret, end ikke for de flittigste i Contorekne.

38

28

Der lærer man ar regne, at igiennemgaae Regnskaber- overregne Beløber, sammenligne Indtægter og Udgifter; men at skabe Indtægter og Udgifter uden Besværing, det kan kun den, som under Forsynets Vinger og en klog Regents Bestyrelse veed at lægge Plan til Stater, med den Aand og Geist, der har Sammenhæng med hver Deel i Staten, som Sielen med den mindste Deel i Legemet. Men denne Gave fødes man ikke med, ikke heller erhverver man den paa et Contor, og ligesaa lidet skeer det ved ridderlige øvelser, og de almindelige smukke Kunster, som Adelen oplæres i; men ved ordentlig Flid i de høye Stats-Videnskaber, og en lang øvelse i de samme, ved en Erfarenhed i Verden, som gives sielden, en saadan een, som jeg allene, uden at besidde den, veed at beskrive, fordi min salige Fader saa ofte har igientaget for mig Vigtigheden af den politiske Forfaring, uden at hans Tilstand tillod ham at anføre mig paa den store Verdens politiske Skueplads. Af hans Reise-

39

Journal har jeg lært at kiende det lidet til Verden, jeg veed derom: og har den været ung i sær nyttig, fordi den for det meeste gaaer ud paa kameralske Betragtninger.

Men at komme til Phsiodanus igren, saa kan han i øvrigt for mig forstaae ved Finants - Væsenets Hemmeligheder, hvad ham behager. Lad ham længe nok erklære: at hverken han eller Philopatreas kan drage det Forhæng til Side, som omgiver dem. Jeg vil ingen Hemmelighed gjøre af denne Sandhed: Dersom Kong Christian den Syvende ikke drager det Forhæng til Side, som skiuler den forvildede Oeconomie- og Finants-Plan hvorefter hans Oeconomie og Finantser nu bestyres, saa kan en Konge i Dannemark endnu eengang komme til at fætte sin Kappe i Pant for et Maaltid Mad. Vor Told- Eonsumtions- og Accise-Rulle er et metaphysisk Mesterstykke af Ukyndighed selv: Vor Oeconomie- og Finants-

40

Plan endnu et større: ja saa stort, at Philodanus selv hverken korrigerer retskaffen hiin, eller omstøber os denne; thi skiødt Philodanus veeb en Hoben, er han dog langt fra ikke Kammeralist. Jeg forstaaer her ved en Kammeralist en saadan een, som har præmitteret vedbørlig Indsigt i de Philosophiske Videnskaber, og derefter har erholdt en god fysisk, mechanisk og politis Kundskab om Naturens og Kunstens Produkter her i Landet, i Sammenhæng med Handelen baade hjemme og ude, som indseer Finants-Væsenets Natur, og det Forhold, det bør staae i til bemeldte Nærings - Grene, de kongelige Paalæg og sanrmes Brug. Jo større denne Indsigt er, jo Meere den er grundet paa Erfarenhed, jo fuldkomnere er Kammeralisten. En saadan Mand, siger jeg, er Philodanus ikke.

Mod Mængden af Papir-Penge tilstaaer Philodanus Pag. 21, at han intet Raad veed, uden der Høyløvlig Ihu-

41

kommelse, Kong Friderich den Fierde, brugte efter Krigen; nemlig at brænde Papirpenge. Det Raad Holder jeg for, er og et godt Raad til en vis Tid, i en vis Grab, og om et vist Slags Papir-Penge. Men det er meget merkeligt, og jeg undres snart over, at Philodanus intet selv merker det i en Historie, han selv fortæller, nemlig: at der var efter Krigen Kong Friderich den Fierde brugte dette Raad. Vi ere nu just i Krig, altsaa tiener Raadet for nærværende Tid slet intet for Kong Christian den Syvende. Vi ere i Krig med en graadig Fiende, der har slaget en Vognborn omkring os, og vil, om han kan, udhungre os. Privilegier, som erobrede Fordeele, lurur paa Anfald, og har længe dræbt uformerket. Ukyndighed, om ikke Vankundighed, har som en Pest udbredet sig iblandt os, og imod samme er det fast umueligt at finde paa Raad, føv det er for silde.

42

Det er altsaa ikke den rette Tiid, at give Kong Christian den Syvende, de fattigste Mand i Landet, den Mand, som trænger Høyligst til vor Medlidenhed, saadant et Raad midt i Krigen. Jeg har et andet Raad, som jeg tænker, vi alle bør bifalde, i Fald Kongen selv allernaadigst vil hielpe os at sætte det i Værk. Det bestaaer i, at pløye og faae efter Plan, at høste og fiske efter Plan, at handtere og fabrikere efter Plan, at handle og feyle efter Plan, at tænke, skrive og fornøye os efter Plan, og alt det med vedbørlig Iver, ligesaa oprigtigen de første Poster deraf, som den allersidste: og saa tænker jeg, vi bør derpaa bede vor allernaadigste Konge, at vi ogsaa maae erlægge Told, Consumtion, Accise, Afgifter og Skatter efter Plan. Siden bør vi skee ald Skam, om vi ikke veed eller lærer, at det er vor Pligt, at give Kongen, det Kongens er; thi ellers bliver det jo umueligt for Ham, nogen Tid at brænde Papir-Penge.

43

Han skal jo Have det af os, det Han skal indløse dem for; ja det bliver jo umueligt for os, saaer Kongen intet sit, af Hiertet at give Gud, det Guds er: og hvad mon Han skulde da vilde med os i Døden? Hans theokratiske Stats Natur har til sin Tiid nok som viist, at Han vil, en Borger skal vide og udøve sine Pligter, saa vel som Hans Aabenbaring, at en Christen skal vide og gjøre sine. En Borgers Pligter, som Borger, ere lige saa høye og hellige, som en Christens, som Christen; og det er aldeles umueligt, at nogen Borger kan være en god Christen, som ikke er fra den allerhøyeste i Staten, til den allerringeste, i almindelig Forstand, en redelig arbejdende Skatte-Borger. Arbeyder han ikke paa eet: saa bør han arbeyde paa et andet, og skatter han ikke paa een, saa bør han skatte paa en anden Maade. See, naar saa visse Nærings-Privilegier kalfarres, og Kundskab med Tiden udbredes: saa er der Fred i Landet for alle vore nu omringende Fiender: faa bringes vore roule-

44

rende summer, ved Fortsættelse af en saadan god Ækonomie, af sig selv til den Qvantitet, Philodanus taler om Pag. 20. de bør være, og saa erfarer man, at det Forslag er ikke vanskeligt, naar man begynder vel, gaaer vel frem, og giver Tid; thi strax kan og bør alting ikke skee. Men da er det først Tiid for Kongen at brænde Papirs-Penge, og før ikke!

Men hvo indseer dog ikke tillige, at slige Planer i det eene og i det andet kan man aldrig faae, før Kongen hielper os dertil: og hvorledes skal han gjøre det, uden igiennem hans Ækonomie- Manufaktur- Commerce-Told- og Finants-Collegier. Og hvorledes skal da det gaae til? vil De nok spørge Høystærede Herre! Ja, derpaa at svare, maae jeg sige, jeg aldeles ikke drister mig. Brændt Barn er bange for Ild: og skiøndt jeg er temmelig sikker for at udstødes af Embede; siden jeg intet er nu længere i: saa vilde jeg dog for alting ikke erklære mit Hier-

45

tes Meening i denne Sag. Ikke for det, at jeg jo troer, min Herre er alt for redelig til det, at De skulde lade sig forlyde dermed for nogen, at hvad jeg kunde skrive Dem til i denne Sag, kom fra mig; men fordi Sikkerhed er dog Sikkerhed, og det er dog saa skiøndt, intet at have Overmand at frygte for. Man kunde dog ikke vide, hvorledes man kunde blive funden i de svære Tider, vi nu lever i, da Penge og Penge er saa godt som vore Kammeralisters eeneste Betragtninger, uden at tænke efter, at oplede den rette Penge-Kilde, og vide at vedligeholde den i sin rette Reenhed og Klarhed. Men for dog ikke at lade Spørsmålet reent ubesvaret, saa vil jeg her anføre nogle maaskee merkelige Ord, jeg finder i min salig Faders Reyse-journal, saaledes lydende:

Iblandt de Ting, har den salig Mand skrevet, som meget hielper til Handelens lykkelige Fremgang i Engeland, er dette en Hoved-Aarfaag, at Betienterne i Oeconomie-

46

Manufaktur- Commerce- og Finants-Collegierne vælges altid efter deres Erfarenhed om de stæder, hvorhen Handelen, som af visse Departements dirigeres, skal drives. Saaledes seer man paa, i Henseende til Fiskerierne, Manufacturernes Afsættelse, Handelens Politik saavel med Fremmede, som med egne Colonier, at Personer sættes til Embeder, som tiender de Landes Beskaffenhed, hvor man fisker, hvor man afsætter

Manufakturvarene, hvor man driver Handelen enten med egne eller andres Vare udenrigsk, hvor man vil have Oplysning fra, som om langt fraliggende Stæder, deres Fordeele og Mangler, deres naturlige eller politiske Indretning.

Kort, man troer intet, at, fordi een har forstaaet at modtage Skatter af Bønder, han derfor og forstaaer at ligne Skatter paa heele Lande, og indsee Middelene til kongelige Indtægters Forbedring paa Grund af en viis Ækonomie og Handel. Fordi een har lært at revidere et Regnskab, derfor troer

47

man ikke, at han forstaaer at beregne politiske og upolitiske Forhold i Handels-Balancer og de deraf flydende Tab eller Fordele. Fordi een har lært at regne og skrive, og kan allehaande Sprog, derfor slutter man ikke, at han kan skrive Told-Ruller, i Forhold til ald Verdens handlende Nationer. Man troer tvert imod, at saa fornødent, som det er at kunde regne, i slige Collegier, saa fornødent er det, at tænke efter enhver Tings Natur

i Handel og Vandel, ikke som man selv vil,

eller som det falder een ind, men som den store Verden vil: og altsaa kan en Kundskab, som ikke strækker sig længere, end til Døren i et Contoir, til Grændserne af et Amt, høyt til Landets Strandbredde, umueligt være tilstrækkelig i Collegier, der har med heele Verden at bestille, i alt det Mennesker kan optænke, efter de Millioner Fornødenheder, Mennesket kalder med det Navn, enten

det saa er det, eller ikke.

48

For at man vil tænke, man kan gjerne recommendere Folk til disse Collegier, som intet forstaaer; da de kan altid spørge sig for, høre andres Tanker, og faa følge dem, det vil umueligt gaae an. Andres Tanker ere faa mange, og naar man nu Har disse andres Tanker, saa kand man endda være reent forvildet, og intet vide, hvad man midt i Affairerne skal vælge, fordi man indtet retskaffent selv har seet og erfaret. Saavidt Journalen paa Pag. 25709.

Han raisonnerer endnu videre over denne Materie, men som vilde blive alt for vidtløftigt her at anføre. Dog Pag. 25714, der finder jeg endnu disse besynderlige Tanker, som jeg skal have den Ære, endnu at meddeele min Herre: det er merkeligt, siger han, at i disse Collegier bruger man intet den Maade, at tælle Hoveder, Hænder, og Arbejdere i Forhold til Pakker eller Riis- af Regnskaber og andre Papirer, der enten aar-

49

ligen kan indkomme til Giennemlæsning, for Erklæringer, Resolutioner, eller til Regnskabs Erlæggelse, med videre; men i Forhold til Indsigt og Erfarenhed fornødne for den Mængde af Forretninger, som i Ækonomien til Lands og Vands, i Kunster, i Handel, i Seylads, i Politik, i det eene og det andet kan møde: og Lønningen uddeeler man intet efter Alder, men efter Møyen og Bekostningen, det har kostet et Hoved, at blive et dueligt Hoved, og efter Nyttens man kan gjøre Staten paa Stolen, man sidder paa, thi det er mueligt, veed man, at en erfaren Mand kand sige sit Fæderneland det i een Dag, som han ikke kan betales for alle de Dage han lever, hvilket han, naar han er en retskaffen Mand, en heller attraaer. Saavidt Journalens Ord paa dette Sted.

Min Gud, tænkte jeg ved mig selv, da jeg første Gang læste dette, hvor forunderligen tænker man dog ikke i Engeland!!! Men sligt vilde umueligen kunde passe sig paa

50

Dannemark; thi saa maatte der jo endnu sidde Nordmænd, Findlappere, Islændere, Grønlændere, Holstenere, Vestindianere; og jeg veed ikke hvad for mange Slags Folkefærd, der da maatte sidde i vore Oeconomie- og Kammer - Collegier. I det mindste maatte der da sidde Folk, som kiendte slige Lande, og havde været paa Stæderne, for at lære at tiende dem. Men sligt vilde dog umueligt kunde gaae an; thi saa blev der aldrig Eenighed i de gamle Sager. Det vilde jo aldeles stride imod det gamle indførte deylige Tablatur, og altsaa forvalde Ueenighed, som aldrig bør nogentid indsnige sig: for naar der kun er Eenighed i Collegierne, saa er man altid vis paa, det gaaer vel til, om den Eenighed end ogsaa bestoed i lutter Defecter.

Dog jeg overlader min Herre! selv at dømme om den heele Sag: om der skulde være til vor Danske Oeconomies, Handels og de kongelige Finantsers Forbedring, om Kongen fulgte saadanne Principer. Vist nok er

51

det, dersom Hans Majestæt gjorde dette Spørmaal til sine Collegier af dette Slags: Messieurs! Troer I med

Jer selv, at I forstaaer alt der I behøver at vide, for nogenlunde viiselig og vel ar dirigere Oeconomien, - Handelen og Financerne i mine Lande: og trænger I intet til Hielp? saa troer jeg virkeligen, at mangen en ærlig Mand i Dem, indtil den brave Nestor selv, vilde blive heel forlegen, for at give et ærligt Svar herpaa. Dog jeg torde overlade heele Svaret til den anførende Patriot, som med en rar Flid har giennemgaaer Handelens politiske høye Skole, før Han vovede sig til, at sætte sig ned i det vigtigste politiske Collegium i Staten. Men i hvad han end maatte svare ; kan Hans Majestæt vel dog aldrig raades, at følge det engelske Princip; thi Engeland er Engeland. Engeland har en anden Regieringsform, en anden Handel, et andet Folk, andre Love og et andet Clima, der slet intet passer sig paa Dannemar og Norge. Gid det var saa vel, at den

52

Plan for Assessorers Val i vore Collegier kunde passe sig til vort Clima, saa er jeg vis paa, Hans Majestæt allernaadigst toeg den i Betragtning. Thi da Han selv har reyst, saa indseer han letteligen, at Kundskab om fremmede Lande maatte, i det rette Clima, kunde have en stor Virkning paa Handelens Lykke. Thi hvad er Oekonomie, Kunster og Handel nu i et Land, naar de ey staaer i vedbørlig Sammenhæng med andre Landes Mangler? Hvad er de andet, end et velladt Skib foruden Roer, Styrmand og Compas, midt paa Havets brusende Bølger? Saa lidet Haab man kan have, at see saadant et Skib i sikker Havn, saa lidet Haab haver saadant et Land, at see sin Handel tage den rette Kaas. Men hvad Haab haver da Kammeralisten om Afgifternes Ven til Cassen? Er det ikke af Næring og Biering alle Paalæg har deres første Udspring? Er det ikke Naturen, der avler Afgiften, Kunsten, der opdrager den, Handelen, der anfører den paa Verdens store Theatre, og Verden selv, dens tusinde

ry R.

53

Fornødenheder, der nedlægger den for Jordens Regentere, for dem, der ved den saa merkeligen hielpes til at blive ret stormægtige. Og dog skulde Oeconomer og Cameralister forstaae deres Kunster, uden at tiende Verden, de har at takke baade for det første og for det sidste? Men jeg maae her bryde af, høystækede Herre! for ey at blive alt for vidtløftig i denne Materie. Gerne gad jeg dog nok seet det Spørsmaal besvaret: Hvorledes er det mueligt i vore Tider, at et Land, midt imellem handlende Nationer og selv handlende, kan betale sin Gield, uden at kiende de andre omkringende Lande, eller sin egen Handels Forhold og Balance-Regning til dem? Kan de siden undervise Mig og sige mig, hvorledes vi skulde faae en nye Plan i vor heele Oekonomie og Finants - Væsen, NB. uden at forandre noget af det gamle: saa siig mig det, jeg beder Hiertelig; thi jeg er reent forvirret i den heele Materie, og fast af de Tanker, at Planen bliver vel reent umuelig

54

for vor gode Konge. Det maae vel stride reent mod vort Clima, mod Landets Natur eller Folkets Character, siden man seer, man ingen Ven kan dermed komme. Jeg tænker vel ved denne Leylighed paa en vis Mand, der Har sagt om vor Kirke: Skulde der nu skee nogen Reformation i Kirken, efter Den Lutherske: "saa maatte man begynde paa præsterne først.", Men Derfor tænker jeg ikke: Skulde vor kiære Konge med Lykke gjøre nogen retscaffen Forandring i Hans Oekonomieog Finants-Væsen: "saa maatte han først begynde paa Hans Økonomi- og Finants - Forvaltere.,, Thi hvorhvorledes Han skulde begynde, gaae frem og fortfare, det blev dog det store Spørsmaal, som ingen torde besvare.

Men en pusseerlig Passage om papiir-Penge, forefalder hos philodanus Pag. 20. Har jeg allerede anført, hvorledes Det Forslag om vore roullerende Summers

55

Indskrænkelse til en vis Quantitet, som faldt Philodanus saa vanskeligt, er giørligt: saa vil De nu neppe tage det ilde op, høystærede Herre! om jeg ogsaa beviser, ar Philodanus taler virkelig i det Heele om en Materie, han lidet kiender til i sin fulde Sammenhæng, og altsaa røber her en heel indskrænket Indsigt. Hvad synes Dem om disse Ord, som findes paa anførte Sted. Philopatreias, siger Philodanus: vil vist raade, at cassere ved en Forordning

alle Een-Rigsdalers Sædler.

En anden ligesaa overilende Statskyndig vil foreslaae, at reducere Banco-Actierne til 100de Rigsdaler.

Men hvad skulde vi da sige om alle Dem, som nu eye Actier, og have betalt dem med 340, til 360 Rigsdaler.

Skulle De alle af Mangel paa Fides publica, tabe denne Deres Formue? Er det ret, at Staten er troeløs? Var det ikke den høyeste af alle Ulykker, om Staten ingen Credit havde meere?

56

Synes Dem ikke, høystærede Herre! at dersom man vil dømme Pilodanus efter disse Ord alleene: saa blev han ikke synderlig større Kammeralist, end Philopatreas. Han siger os, som jeg alt har berørt, at det var et godt Raad imod Papir-Penge, at brænde dem, som Kong Friderich den Fierde gjorde, uden at han dog betænkte Tiden, det skeedte paa. Derimod seer man her, at Han er ikke af samme Meening i Henseende til Banco- Sedler, og hvorfor? For Deres Skyld, som eyer Actier. Heraf er det klart, at han ved de forhen berørte Papirpenge forstaaer alleene udgivne Kongelige Obligatione, eller andre slige nu roullerende Papirer. Men indsaae Philodanus den heele Circulations Natur, af lige Papirer, Credit og Vare i en bestemt Stat og Regjerings-Form, og betragtede tillige Fonden, som Conduiten ved det eene og det andet: saa maatte han jo begribe, at skiøndt Species af Papirerne kan være Mindre og meere begierlige, saa dog, naar det er allene Statens eller

57

offentlige Papirer vi taler om, (thi andre kan vi ikke her have med at bestille) saa er Mængden af Banco-Sedler, og Uforhold af dem i Staten imod Banqvens reelle Fond, imod Vindskibelighed og en velgrundet Handel af Staten lige saa skadelig, som andre Stats-Papirer, som dog ikke heller udgives til det uendelige. Graden af den Skade Banco-Sædler, om de bare for mange, kunde gjøre, staaer i Forhold til Mængden af Sædlerne, der cirkulerer over Fornødenhed, til Vandskeligheden at faae dem realiseerte, til det Skridt Banqven gjør over til den Kongelige Myndighed og Protection, til Brugen af Valuta, som derfor er indkommen, med sligt videre.

Dersom det nu var saa, som jeg ikke siger, at Banco - Sædlernes lykkelige, skiøndt ugrundede, Circulation havde forvoldt, at Actierne vare stegne nok saa høyt, og omverlede i den Tiid imellem nok saa mange Hænder: saa blev det dog derfor aldrig en Følge, at

58

jo heri engang maatte og burde skee Forandring, og Tab foregaae. Man vilde engang mærke Papirernes Overmængde mod Fornødenhed, man vilde see dem vexlede til Valuta, Banken blev da nødt til, engang at cassere en Heel Deel deraf, og ingen kongelig Forordning kunde ævig standse det, med mindre en Banqve - Banqverot maatte paafølge. Banqven maatte betale, og siden brænde endeel Sædler, eller hvad den vilde gjøre ved dem, om Årtierne faldt nok saa dybt; thi Banqven er ikke til for Årtiernes Skyld, men Årtierne for Banqvens Skyld, der er stiftet til Beqvemmelighed for Penge-Transport, Omvexling, Laan, og Befordring af en grundet Credit, Handelen til Fordeel. Men fordi saadant da arriverede, fordi disse Årtier dalede i Prisen, derfor gjorde Fides publica slet ingen Fornærmelse enten imod Statens Credit, eller de Private, som eyedet Banco-Actier. Thi det er en bekiendt Sag for dem, som har seet sig lidt om i den almindelige Nærings- Cirkel i Stater, at endskiøndt Private

59

taber i eet, kan Staten dog vinde i andre Tilfælde, for dens mange Sammenhæng, og altsaa store Fordeele vindes, hvor man synes de gaaer bort.

Det Banqven vandt, blev en større Credit for den, fordi den indfriele sine Sædler, uagted Actierne just derved sank; en større Herlighed, end mindste Meen paa Crediten, om Actierne steeg nok saa høyt, (i Fald Ucredit og Stigen kunde tænkes tillige) for Credit kan skabe nye Actier, men Millioner af Actier i en urimelig Circulation kan ikke tilveyebringe en Smule bestandig Credit. Det er og en vigtig Omstændighed, som er vel værd at mærke for visse, (ogsaa vel værd at glemme for andre) at Banqve- Actier ere vel sikre publike Støks eller Fonds i Republikker, men i Monarkier ere de virkeligen i Almindelighed kun at ansee for det Slags publike Fonds, hvorved der lige saa vel kan tapes, som vindes, og altsaa i visse Maader nærmende sig til en privat Handel. Saadant er en

60

Følge af Monarkiers Natur. Men slige Banqver kan dog naae en høj Grad af Credit, jo mindre Monarken betjener sig af dem. Det er derfor en vis Forsikring til Banqven af vore høylovlige Konger, den Erklæring i Octroyen, ey at have med Banqven at bestille, da de indfeer hvor vigtig en Sag det er for den offentlige Credit, virkelig souverainere end nogen Monark, ey at betiene sig af Banqvens Hielp, naar andre Udveye ere muelige, i hvad endog en Hofmand maatte tale tvertimod.

Det indseer, min Herre! altsaa, og længe før jeg melder dem det, at Philodanus har her argumenteret af private Grunde, af nogle faa Personers private Fordeele, som aldrig bør kunde bevises eller sluttes noget af i offentlige betydelige Tilfælde. Ligesaa private, egennyttige, og for det Almindelige skadelige, ere de Grunde, man anfører for de Danske Baneo - Actier mod Norge, som ønsker sig en Banqve. For nogle Pri-

61

vates Skyld i Dannemark bør Norge ikke staae tilbage; det er Dannemarks egen Fodeel at fremme Norges. Alle de Fordeele, som Norge efter sit Lands Natur, faaer i Handel og Credit, naar det ey bestaaer i exclusive Privilegier, hvori Dannemark kan agere tillige, faaer Dannemark sin Deel af, naar Norge nyder dem. De ere Tvillinger, der ligesom ere komne til Verden Haand i Haand, og deres Nærings Fordeele bør gaae fra Haand i Haand, fra den eene til den anden, til den Families og Stammes Beste, begge Rigerne lige høyt elsker, saa gaer det og begge Rigerne tillige vel, det er: som det politice bør gaae; og den der tænker anderledes, han tænker neppe som en ret Politicus for Rigerne. Et andet var det, naar accidentelle Omstændigheder ved Bangven ikke tillod, at Norge strax kunde erholde sit ønske opfyldt, som dog altid vil være begge Rigerne til Nytte, at samme tilstaaes det engang.

62

Staten bliver følgelig intet troeløs, som Philodanus meener, naar Banco - Actierne, efter min forrige Hypothesis, faldt. Men der er ingen Fare for saadant Tilfælde. Vor Banqve er jo saa sikker, som nogen. Kan skee, der for nogen Tiid siden roullerede flere Banco - Sædler, end der skulde; men den Tid der er forbi, bør vi ikke have meere med at bestille for nærværende, da det ey kan nytte. Jeg er vis paa, at om et Øyeblik kunde hindre den, at have alles Bifald, saa vedste den i en Hast at vinde det igjen. Den veed saa godt som nogen, at paa Crediten grunder sig al Næring og Handel: paa Fond og prompte Betaling al reel Credit. Den vaager derfor øver Crediten, som over Statens Øyesteen, i hvor det gaaer med dens Actier. Den kan see dem gaae et Skridt tilbage; men ey taale Crediten selv at rokke en Foed.

Der er altsaa saa stor Forskiel imellem Dalen af Actie - Priserne og den offent-

63

lige Credits Undergang, som paa den lave Lyd af en Taarn - Klokke i Sneefog, imod Klokketaarnets Fald i Jordskielv. Men det uagtet bliver det altid en Sandhed for sig, uden Sammenhæng med andre upasselige Propositioner, at det var den højeste af alle Ulykker (i Handel og Vandel, dog at forstaae,) om Staten ingen Credit havde meere.

Jeg forbigaaer Philodani Overgang til Compagniernes Actier, som med Materien ikke er beqvem nok sammenhængende.

Metal-Statuen, Philodanus synes at have noget imod Pag. 22, vil vi springe over, i Fald min Herre vil tillade det. Thi sandt ar sige, erindrer jeg ikke i dette Øyeblik, hvad den har kost; skiøndt jeg dog har hørt det: og vidste jeg det, skulde jeg dog ikke kunde gjøre Overslag derover, hvorvidt Regningen var rigtig eller ikke. Men det er vist, at da man for kort siden i et kyndigt Selskab fortaalte bemeldte Statues Priis,

64

holdt man for, at der var intet ubilligt i det Heele. Men man betragtede, at Bekostningen var giort af et anseeligt Compagnie; at Statuen var af en kostbar Metal; at den, som Mesterstykker i Almindelighed, var længe arbeydet paa; at den var forfærdiget af en udenlandsk Kunstner, som har anvendt mange Hænder paa Arbeydet; at den kunde ikke blive for prægtig og skiøn for saa stoer en Menneske-Ven, og saa from en Regent, som Kong Friderich den Femte.

Hvad Undersøgelse Statuens Bekostning under en anden Regjering havde forvoldt, i hvordan Regningen end og havde varet, det maae jeg sige, jeg en heller indseer, da jeg ey veed rettere, end at den er bekostet af et anseeligt Compagnie, der i denne Fald havde frie Hænder, og ikke nødvendig al udgive noget, uden efter beviiste Regninger, og altsaa ey heller behøvede siden at kalde for Hielp til nogen. Undersøgelse.